

М. М. Гурськийаспірант кафедри публічного управління
та менеджменту організацій
Чернігівського національного
технологічного університету

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ КОНТРОЛЮ ЗА РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО СЕКТОРУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті запропоновано рекомендації органам місцевого самоврядування щодо підвищення ефективності розвитку та контролю аграрного сектору. Доведено, що роль регіонів необхідно посилювати в сучасних умовах. З врахуванням наявного природного, ресурсного, виробничого потенціалу, демографічної ситуації та необхідності структурної перебудови економіки регіонів визначаються основні напрямки розвитку на перспективний період, а саме: розбудова інфраструктури сіл, покращення благоустрою та екологічного стану сільської місцевості; збільшення ефективності виробництва продукції рослинництва і тваринництва; зростання рівня зайнятості сільського населення, розширення сфери докладання праці на селі, створення нових робочих місць; підвищення якості трудових ресурсів сільських територій; підвищення рівня доходів сільського населення; збільшення частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства області; збільшення кількості особистих селянських господарств, ферм сімейного типу та їх доходів; додаткові надходження до місцевих бюджетів від підприємницької діяльності населення; забезпечення ефективного розвитку та збереження профільних галузей регіону а саме: сільського господарства, харчової і легкої промисловості, лісового господарства, машинобудування, видобутку та переробки корисних копалин; подальша інтенсифікація та удосконалення спеціалізації, переспеціалізація сільськогосподарського виробництва, підвищення його економічної ефективності, зміцнення матеріально-технічної бази переробних галузей; прискорений розвиток соціальної та виробничої інфраструктури. Відсутність врахування проблем регіонів України протягом тривалого часу жорстко централізованого галузевого управління призвела до ігнорування регіонально-цільових підходів у розміщенні, функціонуванні та розвитку продуктивних сил, накопичення соціальних, економічних та екологічних проблем. Виявлено, що головною причиною виїзду сільського населення за межі області є недостатній рівень промислового розвитку малих міст, відсутність в них вільних робочих місць, великі труднощі з одержанням житла і слабкий розвиток соціально-побутової інфраструктури.

Ключові слова: державне управління, державне регулювання, аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, продукти рослинництва, сільське населення.

Постановка проблеми. Україна має 41,8 млн га сільськогосподарських угідь це близько 69 % від всього фонду земель а частка продукції аграрного сектору економіки в зовнішньому торгівельному обороті країни становить близько 19,7%). Сільське господарство в період кризи може бути стабільно прибутковим та здатне забезпечити розвиток економіки. Для нашої держави в якій 90 % площ становлять сільські території на яких проживає близько третини населення це можливість розвитку цих територій, робочі місця та збільшення ВВП. Через диспаритет цін на продукцію промисловості, що споживається у сільському господар-

стві для виробництва продукції та цін на готову сільгосппродукцію відбувається «з'їдання» коштів та в свою чергу приводить до обмеження ресурсів для розвитку сільського господарства. Повільний розвиток сільських територій спричиняє відтік активного населення на даний час 41% жителів сіл це пенсіонери. Відсутність дієвого контролю та регулювання призводить до занепаду цілих районів та областей. Розвиток сільських територій на пряму залежить від якості регулювання фінансовим та трудовим потенціалом та забезпеченням умов для його збереження, відтворення та ефективного використання. На даний час переважна більшість

земель сільськогосподарського призначення сконцентрована в руках агрохолдингів, які активно пропагандують посів технічних культур кукурудзи, соняшник, сої, рапсу які виснажують землі та фактично не потребують первинної переробки на місці, зразу доправляються в порти та елеватори з подальшим вивозом за кордон. Вирощування та обробіток вищезазначених технічних культур потребує лише високо-технологічну техніку та незначну кількість механізаторів. Тобто місцеве сільське населення для виробництва продукції не залучається, що приводить до відсутності робочих місць їх виїзду та позбавляє можливості розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В основі дослідження є проблематика з питань реалізації державного регулювання в аграрному секторі економіки України, який здійснювали О. Бичков, А. Неруш, С. Гузовантій, Г. Пісна та інші.

Мета статті. Виявити проблеми та розробити рекомендації органам місцевого самоврядування щодо конкретних механізмів державного контролю підтримки та розвитку аграрного сектору України.

Виклад основного матеріалу. Функціонування економіки країни не може бути ефективним без проведення глибоко продуманої, стабільної і передбачуваної регіональної політики, направленої на розвиток продуктивних сил регіонів, використання їх ресурсного потенціалу. Головна мета такої діяльності – підвищення життєвого рівня населення, покращення екологічної ситуації, будівництво заможної і шанованої у світі Української держави [1]

Доведено, що роль регіонів необхідно посилювати. З врахуванням наявного природного, ресурсного, виробничого потенціалу, демографічної ситуації та необхідності структурної перебудови економіки регіонів визначаються основні напрямки розвитку їх продуктивних сил на перспективний період:

- забезпечення ефективного розвитку профільних галузей регіону- сільського господарства, харчової і легкої промисловості, лісового господарства, машинобудування, видобутку та переробки корисних копалин;

- подальша інтенсифікація та удосконалення спеціалізації, переспеціалізація сільськогосподарського виробництва, підвищення його економічної ефективності, зміцнення матеріально-технічної бази переробних галузей;

- прискорений розвиток соціальної та виробничої інфраструктури.

Державне регулювання розвитку економіки буде здійснюватись за допомогою таких інструментів, як державні регіональні програми, формування різних типів вільних економічних зон, застосування бюджетного регулювання, пільгове кредитування, оподаткування, державне інвестування, створення спеціальних фондів для фінансування програм [2].

Відсутність врахування проблем регіонів України протягом тривалого часу жорстко централізованого галузевого управління призвела до ігнорування регіонально-цільових підходів у розміщенні, функціонуванні та розвитку продуктивних сил, накопичення соціальних, економічних та екологічних проблем.

Як засвідчують дані минулих років в загальному зменшенні сільського населення понад 50 відсотків складав механічний відплив його за межі області.

В останні роки найбільша кількість мігрантів осідала в місті Києві та Київській області, а також у інші області країни.. Потяг мігрантів у ці регіони викликаний більш високою заробітною платою, кращими умовами торговельного та побутового обслуговування, вирішенням житлових проблем.

Основу мігруючого населення становлять особи працездатного віку [3]. Головною причиною виїзду сільського населення за межі області є недостатній рівень промислового розвитку малих міст, відсутність в них вільних робочих місць, великі труднощі з одержанням житла і слабкий розвиток соціально-побутової інфраструктури (табл. 1).

Проведеними обстеженнями причин виїзду мешканців з сільської місцевості наступні:

- бажання одержати спеціальність у місті;
- прагнення продовжити навчання;
- не знайшлось у селі роботи по душі;
- не влаштували умови проведення культурного відпочинку;
- не задовільняє побутове, торговельне, медичне обслуговування.

Також вагомою причиною відпливу молоді з сільської місцевості є орієнтація батьками дітей на виїзд із села (сімейна профорієнтація).

Значне відставання в умовах праці і особливо в соціальній перебудові села продовжує і зараз відігравати важливу роль у виїзді населення з сільської місцевості [4].

У занедбаному стані в області дороги. З метою сприяння розвитку фермерства необхідно відродити закриті села шляхом організації в них фермерських господарств [5].

**Динаміка наявного сільського та міського населення Чернігівської області
(за станом на 1 січня, тис. чол.)**

	1959р	1970р	1979р	1989р	2002р	2011р	2020р
Усього осіб в області	1572,7	1559,9	1501,9	1415,9	1245,3	1098,2	1033,4
Міське населення	352,8	539,9	665,6	756,1	727,2	689,3	669,3
Сільське населення	1219,9	1020,0	836,3	659,8	518,1	408,9	364,1
Відсотків міського населення до загальної	22,4	34,6	44,3	53,4	58,4	62,8	64,8
Відсотків сільського населення до загальної	77,6	65,4	55,7	46,6	41,6	37,2	35,2

*Джерело: [3]

У комплексі заходів важливе місце повинно займати вдосконалення оплати праці в сільському господарстві, врахування дифіцитності і стажу роботи.

Територіальна відокремленість особових та матеріально-речових елементів продуктивних сил області зумовлює таку форму їх поєднання як маятникова міграція, тобто систематичне переміщення населення від місця проживання до місця зайнятості [1].

По природній родючості землі область (в бальній оцінці 52 бали) одна із самих низькопродуктивних на Україні, чорноземні ґрунти займають лише ¼ частину рілля.

У межах Полісся переважають дерново-підзолисті ґрунти, на півдні- чорноземи. В області

розповсюджені також сірі, світло-сірі, опідзолені і торф'яно-болотні ґрунти.

В останній час фонд земель сільськогосподарського призначення підлягає значній деградації. Ґрунти поступово втрачають гумус. В деякій мірі це зниження є наслідком загальної ситуації в державі і регіоні. На поля вивозиться менше органічних добрив. Це пов'язано як з загальним їх зменшенням, тому що поголів'я тварин, особливо великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах падає [2].

Така тенденція у структурі сільськогосподарських угідь свідчить про зменшення площ угідь які використовуються для заготівлі кормів та випасання худоби (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка посівних площ під сільськогосподарськими культурами Чернігівської області за останні 20 років

Джерело: [3, с. 211]

Як проілюстровано на діаграмах посівні площі під зерновими культурами за 20 останніх років збільшились та перетнули позначку у 50%, аналогічно зростання відбулось і по технічним культурам або майже у шість разів.

Разом з тим площі під овочами та картоплею зменшились на 40%, а під кормовими культурами на 79%.

Отже як видно з наведеної діаграми виробництво зернових культур в області збільшилось у 6.5 разів. Безперечно зернове господарство України є стратегічною і найбільш ефективною галуззю народного господарства. Зерно і вироблені з нього продукти завжди були і надалі будуть ліквідними. Населення найбільш сприймає і найнегативніше реагує на нестачу хлібопродуктів або підвищення цін на них.

Природно-кліматичні умови та родючі землі сприяють вирощуванню всіх зернових культур і дозволяють отримувати високоякісне продовольче зерно.

Ще більш стрімкий ріст валового збору у 95 разів спостерігається по соняшнику. Це пояснюється, насамперед, сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами для вирощування даної культури та низькою собівартістю оброб-

ки землі. Україна посідає перше місце в світі по виробництву даної культури.

Водночас майже незмінне виробництво овочів і картоплі. Ефективність функціонування овочівництва та переробної галузі як єдиної системи значною мірою стримується внаслідок порушення партнерських відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними та торговельними підприємствами. Прибутковість у ланцюзі «виробництво – переробка – реалізація» досягається шляхом збитковості виробничої ланки та спекулятивного ціноутворення в системі оптової та роздрібною торгівлі.

Розвиток тваринництва має для регіону першочергове значення, оскільки дана галузь більшою мірою визначає рівень продовольчої безпеки, ніж рослинництво (адже передбачає забезпеченість населення ключовими продуктами харчування – молоком, м'ясом та яйцями). Також стан розвитку тваринницької галузі тісно ув'язується із вирішення проблеми зайнятості на селі – тваринницька галузь є більш трудомісткою та формує значну кількість робочих місць, тоді як робота в галузі рослинництва є сезонною і переважно короткотерміною. Враховуючи це, галузь тваринництва є більш

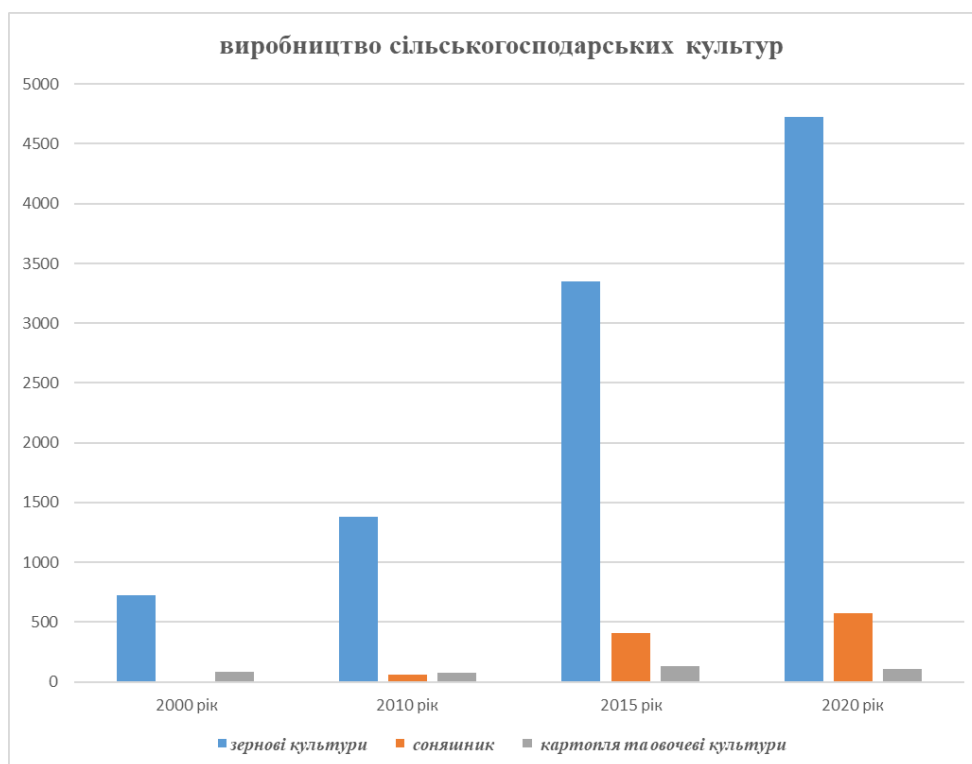

Рис. 2. Виробництво сільськогосподарських культур підприємствами на території Чернігівської області (тис. т)

важливою для регіонів, ніж рослинницька, зважаючи на її соціальну значимість та враховуючи наявний стан розвитку (переважання у валовій продукції тваринництва господарств населення, що застосовують застарілі технології та не гарантують належну безпечність продукції).

Колись, в далекі часи, відомий був край чернігівський як зона інтенсивного розвитку м'ясного скотарства. Це тут, у вологому поліському кліматі, на заливних луках Десни і багатьох інших річок та водоймах при порівняно м'яких та теплих зимах на соковитих травах вирощувались і гоном рухались до Москви та Санкт-Петербургу величезні гурти великої рогатої худоби. Була відпрацьована ціла система забезпечення їх харчуванням у дорозі, збереження живої ваги тварин. Чернігівську яловичину знали кращі двори двох російських столиць, та не тільки них.

Стабілізацію галузі, а потім і нарощування обсягів виробництва продукції можливо здійснити за рахунок переведення господарств на інтенсивний шлях розвитку, основою якого повинно стати гарантоване забезпечення тваринництва високоякісними кормами, поліпшення селекційно-племінної справи, впровадження прогресивних технологій виробництва, раціональних форм організації та оплати праці, а також економічних стимулів з боку держави для її рентабельного ведення.

Для організації ведення племінної справи необхідно створити сучасну лабораторію спермобанками і відповідним обладнанням, побудувати додаткові навіси для цілорічного утримання худоби з годівницями та автопоїлками

з електрообігрівом, вигульні майданчики з культурними пасовищами, силососховище, сіносковище, вагове господарство, гноєсховище, тощо (рис. 3).

Як видно з наведеної діаграми виробництво мяса зменшується, одночас по молоку спостерігається повільне зростання з 198,5 тис. тон у 2000 році до 245,1 тис. тон у 2020 році або 123%.

Зростання виробництва молока спостерігається на тлі значного зменшення поголів'я. Таке протиріччя може пояснюватись лише збільшенням продуктивності худоби (рис. 4).

Отже продуктивність худоби як середньорічний удій молока з корови за двадцять останніх років зріс майже у чотири рази з 1469 кілограм у 2000 році до 5958 кілограм у 2020 році.

Збільшення продуктивності худоби досягається наступними заходами. Здорова конкуренція між провідними господарствами дає добрі результати в питаннях залучення інвестицій у розвиток галузі, впровадження новітніх технологій утримання худоби. З усіх чинників зовнішнього середовища, що впливають на рівень продуктивності тварин і птиці, найбільше має їх годівля, рівень впливу якої становить 50-60 %. Досягнення прогресивних технологій кормовиробництва і раціональних форм організації праці. Збалансований раціон може складатися з 15 % соковитих, 5 % коренеплодів, 20 % сіна й інших грубих, 35 % зелених і 25 % концентрованих кормів. У зв'язку з цим кожна кормова одиниця повинна мати не менше 110 г перетравного протеїну [6].

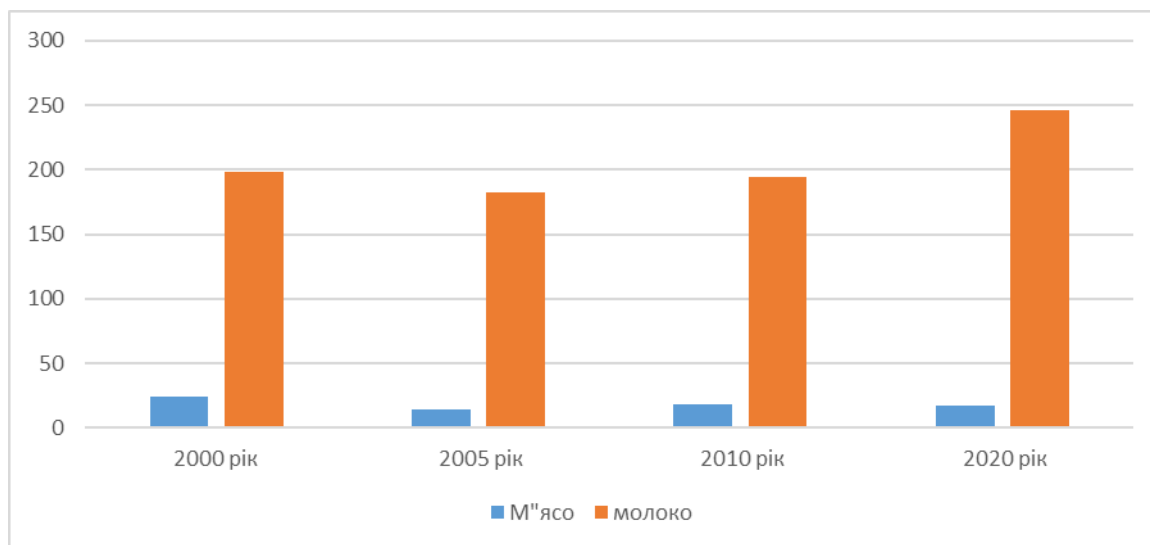

Рис. 3. Динаміка виробництва продукції тваринництва у господарствах області (тис. т)

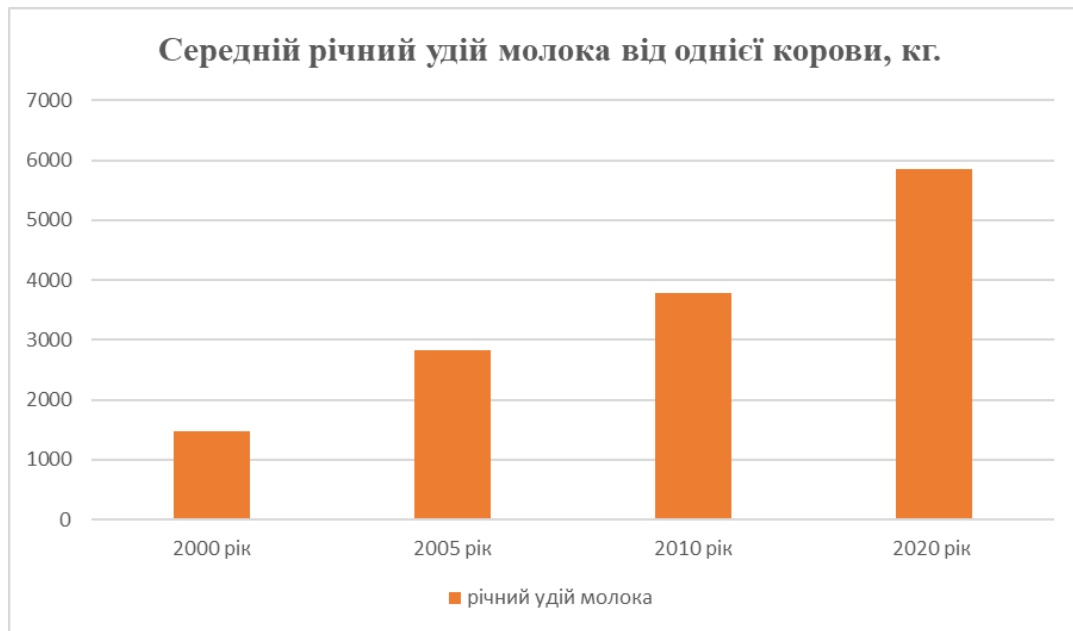

Рис. 4. Продуктивність сільськогосподарських тварин по господарствах області (кілограм з однієї корови)

Також важливо впроваджувати раціональну систему відтворення стада, поліпшення його породного складу та ліквідація яловості корів. Продуктивність молочного стада можна досягти і внаслідок планування рівномірності отелень. Неабияке значення у підвищенні ефективності скотарства мають концентрація та спеціалізація виробництва. Вони сприяють застосуванню індустріальних методів виробництва і впровадженню прогресивних технологій. Широка індустріалізація тваринництва на основі машинної технології з високим рівнем комплексної механізації й автоматизації всіх виробничих процесів не лише сприяє збільшенню виробництва продукції та підвищенню економічної ефективності галузі, а й поліпшенню умов праці.

Висновки. Відсутність дієвого контролю з боку держави та місцевого органу так і громадськості призводить до втрати не тільки грошових коштів, а й людського потенціалу тобто зменшення кількості сільського населення що в свою підриває основи економіки та державності. Тільки первина а краще глибока переробка може зупинити відтоку людей, може збільшити надходження в місцеві бюджети а це дасть змогу більше робити на місцях и для певного регіону. Коли суспільство побачить дієві механізми контролю за ресурсами та бюджетними коштами тоді вони залишаться та примножать здобутки реальною роботою та справами а це наша економічна безпека і незалежність та можливість вийти на належний рівень

в європейській спільноті. Враховуючи вищевикладене функціонування економіки країни не може бути ефективним без проведення глибоко продуманої, стабільної і передбачуваної регіональної політики, направленої на розвиток продуктивних сил регіонів, використання їх ресурсного потенціалу. Головна мета такої діяльності – підвищення життєвого рівня населення, покращення екологічної ситуації, будівництво заможної і шанованої у світі Української держави.

Список використаної літератури:

1. Воротін В.Є. Формування системи державного регулювання національної економіки в умовах глобальних ринкових трансформацій : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управління при Президентові України. К., 2003. 36 с.
2. Араніч В.І., Зоря О.П., Пісоцький А.А. Необхідність і значення економічного регулювання аграрного виробництва. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2012. № 1. С. 140-142.
3. Волков І.А. Роль державного регулювання економіки АПК у розвитку мотивації аграрної праці. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. 2010. №3. С.81-87.
4. Шийка Ю.Б. Організаційно-економічні особливості державної підтримки аграрного сектору економіки. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2013. № 1. С. 329-336.
5. Ціхановська В.М. Державне регулювання агропродовольчих ринків в умовах глобалізації.

Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2011. № 2(53). С. 97-102.

6. Батигіна О.М. Особливості правового регулювання саморегульованих організацій оптових ринків

сільськогосподарської продукції в Україні. Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права. Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 75-77.

Hurskyi M. M. Directions of improving the mechanism of control over the development of the agricultural sector of the regions of Ukraine

The article offers recommendations to local governments to increase the efficiency of development and control of the agricultural sector. It is proved that the role of regions needs to be strengthened in modern conditions. Taking into account the available natural, resource, production potential, demographic situation and the need for restructuring the economy of the regions, the main directions of development for the future are determined, namely: development of rural infrastructure, improvement of rural development and ecological condition; increasing the efficiency of crop and livestock production; increasing the level of employment of the rural population, expanding the scope of employment in rural areas, creating new jobs; improving the quality of labor resources in rural areas; increasing the level of income of the rural population; increasing the share of organic products in the total gross agricultural output of the region; increase in the number of private farms, family-type farms and their income; additional revenues to local budgets from business activities of the population; ensuring the effective development and preservation of relevant industries in the region, namely: agriculture, food and light industry, forestry, engineering, mining and processing of minerals; further intensification and improvement of specialization, re-specialization of agricultural production, increase of its economic efficiency, strengthening of material and technical base of processing branches; accelerated development of social and production infrastructure. The lack of consideration of the problems of the regions of Ukraine for a long time strictly centralized sectoral management has led to ignoring the regional-targeted approaches to the location, functioning and development of productive forces, the accumulation of social, economic and environmental problems. It was found that the main reason for the rural population to leave the region is the insufficient level of industrial development of small towns, lack of vacancies, great difficulties in obtaining housing and weak development of social infrastructure.

Key words: public administration, state regulation, agricultural sector, agricultural enterprises, crop products, rural population.